

Ranking of Rural Settlements Based on the Livelihood Outcomes of Tourism (Case Study: Villages of Shahrabad Rural District, Firuzkuh County)

Noorani, Tara¹, Armaqan, Simin^{2✉} and Daniali, Tahmineh²

1-Department of Geography, SR.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2-Department of Geography, Yadegar-e-Imam Khomeini (RAH) Shahre Rey Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Article Info

Article type:

Research Paper

Keywords:

Sustainable livelihood; Rural tourism; Livelihood outcomes; VIKOR; Firuzkuh.

Received:

?

Received in revised form:

?

Accepted:

?

pp. ?-?:

Abstract

Rural tourism is recognized as one of the effective approaches for enhancing the sustainable livelihoods of rural communities. The present study aims to examine the livelihood outcomes of rural tourism across four dimensions—economic, social, environmental, and institutional—and to rank the target villages based on these outcomes. The statistical population included 13 inhabited villages in the Shahabad rural district with a total of 1,268 households, among which seven tourism-oriented villages comprising 971 households were selected. The sample size was determined as 214 household heads using the adjusted Cochran formula. The research employed a descriptive-analytical design, and data were collected through documentary and library studies as well as field surveys using a researcher-made questionnaire. The Analytic Hierarchy Process (AHP) and the VIKOR method were applied for data analysis and ranking of the villages. The results revealed that Tares village ranked first among the studied villages in terms of tourism-induced livelihood outcomes. Despite the positive impacts of tourism on household livelihoods, most villages were still in a relatively poor condition in this regard. The findings highlight the need for efficient management and participatory, equitable policymaking to ensure the optimal and sustainable utilization of rural tourism capacities.

Citation:

Publisher: Vali-e-Asr University of Rafsanjan

<http://doi.org/10.22072/tmsse.2026.2076295.1085>

The Author(s) ©

* Corresponding Author, S.armaqan@yahoo.com

Extended Abstract

Introduction

Rural tourism is increasingly regarded as a viable strategy for diversifying rural economies and strengthening sustainable livelihoods. Globally, tourism has become a leading service industry, shaping local development through income generation, job creation, and cultural exchange. In Iran, rural areas often face persistent challenges such as poverty, unemployment, and migration. Tourism development offers opportunities to address these issues through the use of natural and cultural resources, providing alternative livelihoods. The sustainable livelihood framework, promoted since the 1980s, offers a valuable lens for analyzing how tourism affects communities. It emphasizes resilience, diversification of income sources, and a balance among economic, social, environmental, and institutional factors. While rural tourism can foster employment, infrastructure development, and community cohesion, it can also create inequalities, environmental stress, and cultural erosion. Therefore, a systematic evaluation is required to understand tourism's contribution to sustainable livelihoods across different villages. This study focuses on seven tourist-receiving villages in Shahrabad Rural District, Firouzkuh County. The objectives are to (1) assess tourism-related livelihood outcomes across four dimensions and (2) rank villages according to their performance, thereby providing policy insights for more equitable rural development.

Methodology

This study adopted a descriptive-analytical approach, combining library research with fieldwork. Study Area and Sample: The study population consisted of thirteen inhabited villages (1,268 households), seven of which received tourists. Using the corrected Cochran formula, 214 household heads were selected proportionally across the seven villages. A researcher-designed questionnaire was used to measure livelihood outcomes across four dimensions: Economic: income, employment opportunities, living costs, infrastructure. Social: awareness, cohesion, demographic stability, security, gender equity.

Environmental: land use, resource quality, pollution, environmental awareness. Institutional: participation, governance, cooperation. Validity was confirmed through expert review, and reliability was high (Cronbach's $\alpha = 0.87$). The Analytic Hierarchy Process (AHP) was used to determine the relative weights of livelihood dimensions, with economic outcomes ranked highest. The VIKOR method was then applied to rank the villages according to their performance across the four dimensions, producing a compromise ranking.

Results

The application of the VIKOR model to assess tourism-related livelihood impacts in the rural settlements of Shahrabad rural district revealed clear differences in village performance. Based on the minimum Q_i values, Tares village ranked first with a score of 0.000, indicating the best compromise solution and the highest proximity to the ideal livelihood condition. This result reflects a balanced performance across economic, social, environmental, and institutional dimensions. Khomadeh village ranked second with a Q_i value of 0.339, while villages such as Dehin and Jalizjand occupied middle positions due to moderate performance in the evaluated criteria. In contrast, Shahrabad village recorded the highest Q_i value, demonstrating the weakest livelihood outcomes derived from tourism. A notable finding of the study is the divergence observed between the S_i and R_i indices across villages. While the S_i index reflects the overall distance from the ideal solution, the R_i index highlights the maximum weighted regret caused by weaknesses in key indicators. Villages such as Khomadeh and Badrud demonstrated relatively acceptable overall performance but faced significant limitations in specific dimensions, resulting in higher vulnerability to livelihood risks. Conversely, the superior performance of Tares in both indices indicates not only strong overall tourism-induced livelihood benefits but also effective control over critical weaknesses. In contrast, villages such as Shahrabad and Harandeh, despite benefiting from certain positive tourism

effects, ranked lower due to deficiencies in one or more key dimensions. At the lower end of the ranking, Shahrabad village exhibited the highest Q_i value, indicating a substantial gap from the ideal solution. The acceptable gap between the first and second alternatives and the superior performance of the top-ranked village in both S_i and R_i indices confirm the robustness and validity of the final ranking.

Discussion and Conclusion

The findings indicate that villages with a more balanced performance across livelihood dimensions achieved higher rankings, emphasizing the importance of integrated and multi-dimensional planning in rural tourism development. The superior position of Tares village highlights the role of adequate tourism infrastructure, accessibility, natural and cultural attractions, and proximity to urban centers in enhancing sustainable livelihood outcomes. Conversely, villages with critical weaknesses in one or more dimensions, such as Shahreabad, experienced significantly lower overall performance, even when benefiting from certain positive tourism effects.

The divergence between the S_i and R_i indices further demonstrates that strong overall performance does not necessarily reduce livelihood risks unless key vulnerabilities are effectively addressed. The balanced compromise parameter ($v=0.5$) confirms that minimizing critical weaknesses is as important as maximizing aggregate benefits. Overall, the study concludes that rural tourism can contribute to sustainable livelihoods only when supported by cohesive institutional arrangements, community participation, and diversified economic opportunities. The VIKOR model proved effective in identifying priority villages and guiding evidence-based rural development policies in similar contexts. the scientific consultants of this paper.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Declaration of Generative AI and AI-assisted technologies in the writing process

The authors declare that they did not use any artificial intelligence (AI) tools in the preparation of this manuscript.

Funding

This article is not sponsored

رتبه‌بندی سکونتگاه‌های روستایی بر مبنای پیامدهای معیشتی گردشگری (مورد مطالعه: روستاهای دهستان شهرآباد، شهرستان فیروزکوه)

تارا نورانی^۱، سیمین ارمغان^۲ و تهمنه دانیالی^۲

۱- گروه جغرافیا، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۲- گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، واحد یادگار امام خمینی (ره)، شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ دریافت:

؟؟؟؟/؟؟/؟؟

تاریخ بازنگری:

؟؟؟؟/؟؟/؟؟

تاریخ پذیرش:

؟؟؟؟/؟؟/؟؟

صص. ؟-؟

کلید واژه‌ها:

معیشت پایدار، گردشگری روستایی، پیامدهای معیشتی، ویکور، فیروزکوه.

گردشگری روستایی به عنوان یکی از رویکردهای مؤثر در ارتقای معیشت پایدار جوامع روستایی، شناخته می‌شود. هدف این پژوهش، بررسی پیامدهای معیشتی گردشگری روستایی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و نهادی و رتبه‌بندی روستاهای هدف بر اساس این پیامدها است. جامعه آماری تحقیق، شامل ۱۳ روستای دارای سکنه در دهستان شهرآباد با ۱۲۶۸ خانوار بوده که از میان آن‌ها، هفت روستای گردشگری پذیر با ۹۷۱ خانوار، انتخاب شد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران تصحیح شده، ۲۱۴ سرپرست خانوار تعیین گردید. روش تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی است و داده‌ها از طریق مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای و همچنین پیمایش میدانی با پرسشنامه‌ی محقق ساخته، گردآوری شد. برای تحلیل و رتبه‌بندی روستاها از مدل تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و روش ویکور استفاده گردید. نتایج به دست آمده نشان داد که روستای طارس رتبه نخست را در میان روستاهای مورد مطالعه از نظر پیامدهای ناشی از گردشگری، کسب کرده است. با وجود تأثیر مثبت گردشگری بر بهبود معیشت خانوارها، اما بیشتر روستاهای مورد مطالعه وضعیت معیشتی نامناسبی دارند. یافته‌های تحقیق، هم‌راستا با نتایج مطالعات مشابه در سایر مناطق بوده و بر ضرورت مدیریت کارآمد و سیاست‌گذاری مشارکتی و عادلانه در جهت بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌های گردشگری روستایی، تأکید می‌کند.

استناد:

<http://doi.org/10.22072/tmsse.2026.2076295.1085>

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه ولی عصر رفسنجان

مقدمه

بیش از ۵۰ درصد از جمعیت روستایی جهان در کشورهایی زندگی می‌کنند که در آن‌ها، روستاییان بیش از ۶۰ درصد از جمعیت کل هر یک از این کشورها را تشکیل می‌دهند. همچنین، حدود ۷۰ درصد از جمعیت روستایی جهان در کشورهای کم‌درآمد یا با درآمد متوسط پایین زندگی می‌کنند و جمعیت روستایی در این کشورها به ترتیب حدود ۶۰ و ۶۷ درصد از کل جمعیت را شامل می‌شود. از این رو، توسعه روستایی در کشورهای کم‌درآمد و با درآمد متوسط پایین اهمیت ویژه‌ای دارد. با این حال، حتی در کشورهای پردرآمد، جمعیت روستایی حدود یک‌پنجم جمعیت کل کشور را تشکیل می‌دهد و بنابراین توسعه روستایی برای این کشورها نیز قابل توجه است (United Nations, 2021: 26).

صاحب‌نظران بر این عقیده هستند که باید جدای از سیاست‌ها و استراتژی‌های کلان توسعه، به طور ویژه و مشخص، به امر توسعه روستاها و ریشه‌کن کردن فقر گسترده‌ای که بر این مناطق حاکم است، پرداخته شود. در این راستا، راهبردهای بسیاری تاکنون جهت نیل به توسعه روستایی به کار برده شده است که نتیجه مطلوب را دربر نداشته و نتوانسته اهداف توسعه از قبیل رفع فقر، ایجاد اشتغال، بهداشت، امنیت غذایی، پایداری محیط زیست و توزیع مناسب در جامعه را فراهم کند و از طرفی بر مشکلات جامعه روستایی افزوده است (Hojat-Shamami et al., 2023: 65). در این میان، یکی از رویکردهای موثر در این زمینه، رویکرد معیشت پایدار روستایی است که چارچوبی برای درک پیچیدگی معیشت‌های روستایی و ارائه پاسخ‌های مناسب به این پیچیدگی‌ها فراهم می‌آورد. این رویکرد توسط محققان برای توصیف بخش‌های مختلف معیشت روستایی به کار گرفته شده است (Gibbens & Cilliers, 2023: 8860). در این نظریه، به منظور کاهش آسیب‌پذیری، وجود تنوع در فعالیت‌های اقتصادی، یکی از ضروریات جوامع روستایی قلمداد می‌گردد، زیرا به کارگیری این رویکرد، ثبات و پایداری را تسهیل خواهد نمود (Hajian & Ghasemi, 2022: 28).

توسعه گردشگری بر راهبردهای سنتی معیشت که سهم ارزشمندی در رفاه کلی جوامع دارند، اثرگذار است (Muresan et al., 2016: 2). از سوی دیگر، گردشگری اغلب موجب تحول کامل معیشت‌های سنتی شده و آنها را به طور کامل به گردشگری وابسته می‌کند (Lasso & Dahles, 2018: 474)، هرچند که ظرفیت قابل توجهی برای کاهش فاصله میان اقشار محروم و ثروتمند دارد (Wu & Pearce, 2014: 443). پژوهشگران مختلف همچنین استدلال می‌کنند که مدیریت پایدار گردشگری می‌تواند زیرساخت‌ها، فرصت‌های مالی و اشتغال را برای جوامع روستایی حاشیه‌نشین در کشورهای درحال توسعه فراهم سازد. علاوه بر این، گردشگری یکی از گروه‌های اصلی تجارت بین‌المللی خدمات است که تقریباً رشد بدون وقفه‌ای را تجربه کرده و قدرت و انعطاف‌پذیری این بخش را با وجود شوک‌های مقطعی نشان می‌دهد (UNWTO, 2017).

این واقعیت نشان می‌دهد که گردشگری می‌تواند شغل ایجاد کند؛ شغل‌هایی که ایجاد می‌شوند درآمد خانوار را افزایش داده و در نتیجه فقر خانوار را کاهش می‌دهند و این امر تأثیر قابل توجهی بر گزینه‌های معیشتی و درآمد جوامع گردشگری خواهد داشت (Gartner & Cukier, 2012: 548). تحقیقات نشان می‌دهد که اگر گردشگری توسعه یابد و به‌درستی ترویج شود، به دلیل درآمد حاصل از فعالیت‌های گردشگری و اشتغال، اثر قابل توجهی بر معیشت مردم خواهد داشت (Bires & Raj, 2020: 1-2). این نوع گردشگری، می‌تواند به تنوع‌بخشی اقتصاد روستا و حفاظت از جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی کمک کند (Shokati Amqani et al., 2025: 55).

بر این اساس، گردشگری روستایی می‌تواند به عنوان نیروی محرکه‌ای در تحقق معیشت پایدار عمل کند. این فعالیت، علاوه بر ایجاد شغل و سرمایه‌گذاری، زمینه کارآفرینی و تنوع‌بخشی به معیشت‌های سنتی را فراهم می‌سازد. همچنین، دسترسی به دارایی‌های معیشتی و تقویت آن‌ها، به جوامع روستایی در مقابله با فقر، کمک می‌کند (Mohammadi Mehr et al., 2022: 336; Alcantara, 2024: 3). بنابراین، گردشگری روستایی یکی از پایه‌های اصلی توسعه پایدار روستایی، محسوب می‌شود (Veysi & Nikkhah, 2018: 331; Javan et al., 2024: 85).

رتبه‌بندی سکونتگاه‌های روستایی بر مبنای پیامدهای معیشتی گردشگری / کهن نورانی و همکاران

شهرستان فیروزکوه با جمعیت ۳۳۵۸۸ نفر و سهم ۴۵ درصدی جمعیت روستایی (۱۴۹۸۱ نفر) در سال ۱۳۹۵ (Iran Statistical Center, 2022: 126-127)، با مساحت ۲۳۸۵ کیلومتر مربع (برابر با ۱۷ درصد از ۱۳۴۸۱ کیلومتر مربعی مساحت استان تهران) (Iran Statistical Center, 2022: 56) به عنوان وسیع‌ترین شهرستان استان تهران با محدودیت‌های جدی در زمینه اشتغال و تأمین درآمد پایدار در سکونتگاه‌های روستایی مواجه است. در عین حال، این شهرستان به واسطه برخورداری از جاذبه‌های طبیعی متنوع از جمله تنگه واشی، آبشار و دشت ساواشی، غار بورنیک، رودخانه‌ها و چشمه‌های آبگرم و همچنین جاذبه‌های انسانی نظیر زیارتگاه‌ها، یکی از کانون‌های مهم گردشگری روستایی کشور محسوب می‌شود. بر اساس گزارشات سالانه حدود ۷۰ هزار گردشگر عمدتاً در قالب گردشگری روزانه و گردشگری خانه‌های دوم به این منطقه وارد می‌شوند (Firuzkuh County Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Department, 2024). این روند اگرچه فرصت‌هایی برای بهبود معیشت، اشتغال‌زایی و ارتقای سرمایه اجتماعی فراهم کرده است، اما پیامدهای منفی قابل توجهی نیز در حوزه‌های محیط‌زیستی و نهادی به دنبال داشته است.

با وجود اهمیت موضوع، بررسی‌ها نشان می‌دهد که تاکنون مطالعات اندکی به تحلیل نظام‌مند پیامدهای معیشتی حاصل از گردشگری در روستاهای این شهرستان پرداخته‌اند و بیشتر پژوهش‌ها بر ظرفیت‌های گردشگری یا آثار اقتصادی محدود متمرکز بوده‌اند. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف پر کردن این خلأ علمی، به تحلیل جامع پیامدهای معیشتی گردشگری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و نهادی و نیز تعیین جایگاه و رتبه هفت روستای منتخب شهرستان فیروزکوه می‌پردازد.

مبانی نظری و پیشینه‌ی پژوهش

گردشگری یکی از پدیده‌های اجتماعی-اقتصادی مهم و دارای آثار فرهنگی، سیاسی و محیطی بوده که به صورت پدیده‌ای فراگیری و جهانی درآمده است (Alizadeh & Javan, 2024: 18). از این رو، توسعه‌ی گردشگری نقش مهم و بنیادی در اقتصاد منطقه‌ای باز می‌کند به طوری که می‌تواند منجر به توزیع درآمد و فرصت‌های شغلی در یک منطقه شود و تلاش می‌کند تا شکاف درآمدی بین مناطق را کم رنگ نماید (Hahury, et al., 2023: 3).

طی دهه‌های اخیر، گردشگری روستایی به عنوان یکی از شاخه‌های گردشگری به مفهوم عام آن، با رویکرد بهره‌برداری پایدار از منابع و ایجاد فرصت‌هایی برای مشارکت جامعه محلی مورد توجه قرار گرفته است (Javan et al., 2024: 86). از گردشگری روستایی به عنوان کاتالیزوری کارآمد برای بازسازی و توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی یاد شده است، به طوری که طی سال‌های اخیر در سراسر اروپا برای رفع چالش‌های اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی حاشیه‌ای و یا روستاهایی که با کاهش فعالیت‌های کشاورزی سنتی روبه‌رو شده‌اند، گردشگری در کانون توجه قرار گرفته است (Arouji et al., 2018). گردشگری روستایی، توانمندسازی روستاها و روستاییان با هدف بهبود کیفیت زندگی آنها را به دنبال داشته و معیشت پایدار آنها را ارتقاء می‌دهد و علاوه بر رشد اقتصادی، به حفاظت از محیط‌زیست، حمایت از فرهنگ بومی و تقویت آداب و رسوم اجتماعی، کمک می‌کند (Shokati Amqani et al., 2025: 56).

در همین حال، توسعه گردشگری برای جوامع روستایی از طریق دسترسی به منابع طبیعی پیرامون سکونتگاه‌هایشان می‌تواند به عنوان ظرفیتی تازه برای معیشت آنان مطرح شود، به گونه‌ای که تلاش‌ها برای تأمین نیازهای خانوار می‌تواند به شکلی پایدار ادامه یابد (Lasso & Herindra, 2018: 475; Bires & Raj, 2020: 2). اغلب، فعالیت‌های اقتصادی که در نتیجه توسعه جاذبه‌های گردشگری پدید می‌آیند موجب می‌شوند جامعه تصمیم بگیرد معیشت خود را تغییر دهد. در ارتباط با این شرایط، واقعیت نشان می‌دهد که گسترش جاذبه‌های گردشگری در اطراف سکونتگاه‌های روستایی نه تنها پیامدهایی برای شرایط اجتماعی، فرهنگی و زیست‌بومی محل توسعه‌ی گردشگری به دنبال خواهد داشت بلکه بر معیشت جامعه نیز اثرگذار است (Hahury, et al., 2023: 4).

توسعه پایدار و شاخه‌ی آن یعنی گردشگری پایدار، با وجود پذیرش گسترده از سوی سازمان‌های بین‌المللی و دولت‌ها، همواره به دلیل اصول مبهم و چالش‌های اجرایی مورد انتقاد قرار گرفته‌اند (Tao & Wall, 2009b: 91). در این میان، معیشت پایدار¹ (SL) به عنوان پارادایمی جایگزین، رویکردی عمل‌گرایانه‌تر ارائه می‌دهد. این رویکرد با تمرکز بر مردم، منابع آن‌ها و فعالیت‌هایشان، پیچیدگی راهبردهای گوناگون بقا را مدیریت می‌کند (Shen et al., 2008: 24). افزون بر این، مفهوم «معیشت» نسبت به «توسعه» ملموس‌تر است و امکان بحث، توصیف و حتی سنجش آن آسان‌تر می‌باشد (Tao & Wall, 2009a: 142).

معیشت پایدار بیشتر به عنوان یک «رویکرد» و یک «چارچوب» مطرح می‌شود تا یک روش یا نظریه (Natarajan et al., 2022: 2). این رویکرد در واکنش به تلاش‌های فعالان توسعه در کشورهای توسعه‌یافته شکل گرفت تا اثربخشی مداخلات آن‌ها در یاری‌رسانی به کشورهای در حال توسعه، بهبود یابد (Liu et al., 2025: 2). چارچوب‌های مبتنی بر معیشت پایدار به مثابه ابزاری تشخیصی عمل کرده و با تبیین معیارهای دستیابی به پیامدهای معیشت پایدار، راهبردهای مداخله‌ای را تسهیل می‌کنند (Allison & Horemans, 2006: 759). معیشت پایدار ذاتاً ماهیتی میان‌رشته‌ای دارد و حوزه‌های پژوهش، سیاست‌گذاری و عمل را در بر می‌گیرد (Knutsson, 2006: 94).

در این زمینه، چارچوب معیشت پایدار، ابزاری مهم برای تحلیل ماهیت چند وجهی فقر و طراحی مداخلات مؤثر است. به گفته‌ی اسکونز (1998) معیشت زمانی پایدار تلقی می‌شود که بتواند در برابر فشارها و شوک‌ها مقاومت کرده و از آن‌ها بازبایی شود، توانایی‌ها و دارایی‌های خود را حفظ یا تقویت کند و فرصت‌هایی برای نسل‌های آینده فراهم آورد. اسکونز (۲۰۱۳) پنج مؤلفه‌ی اساسی برای تحلیل معیشت را شناسایی کرده است: بافت آسیب‌پذیری، سرمایه‌های معیشتی، راهبردهای معیشتی، نهادها و فرایندها، و پیامدهای معیشتی (Kiconco, 2025: 2). چارچوب معیشت پایدار بر منافع جوامع تأکید می‌کند و پیچیدگی‌های زندگی مردم را شناسایی می‌نماید. توسعه‌ی گردشگری بر راهبردهای معیشتی سنتی که سهم ارزشمندی در رفاه کلی جوامع دارند، اثرگذار است و در مقابل، گردشگری اغلب موجب دگرگونی کامل معیشت‌های سنتی شده و آن‌ها را به طور کامل به گردشگری وابسته می‌سازد (Bires & Raj, 2020: 1).

در بسیاری از کشورها و مناطق، گردشگری اغلب یک فعالیت معیشتی نسبتاً جدید به شمار می‌آید. در مقایسه با تمرکز تک‌بعدی گردشگری پایدار، رویکرد معیشت پایدار ذاتاً ماهیتی چندبخشی از زندگی واقعی را در بر می‌گیرد. این رویکرد، چشم‌انداز گسترده‌تری برای بررسی طیف وسیعی از فرصت‌های گردشگری و پیامدهای آن‌ها بر زندگی مردم فراهم می‌آورد. افزون بر این، چارچوب معیشت پایدار که ریشه در کشاورزی داشته و در زمینه‌ی کاهش فقر توسعه یافته است، ویژگی‌های متمایز فعالیت‌های گردشگری را به طور کامل در بر نمی‌گیرد. محصولات گردشگری با ویژگی‌های گذرا بودن و ناهمگونی، مشخص می‌شوند که نیازمند عناصر معیشتی متفاوتی نسبت به معیشت‌های سنتی است (Liu et al., 2025: 3).

رویکرد معیشتی مبتنی بر گردشگری، گسترده‌تر از مفهوم معیشت پایدار است و شامل دارایی‌های اصلی معیشتی (سرمایه‌های طبیعی، انسانی، اقتصادی، اجتماعی و نهادی)، فعالیت‌های مرتبط با گردشگری و دسترسی به آن‌ها برای تأمین مایحتاج مورد نیاز زندگی و پیامدهای حاصل از آن است (Shen, 2009: 63).

پیامدهای معیشت پایدار به معنای بهبود و حفظ مداوم درآمد و منابع غذایی، تأمین نیازهای اساسی انسان و تضمین چشم‌اندازهای معیشتی آینده است (Chambers and Conway, 1992: 6). پیامدهای معیشتی به عنوان نتایج حاصل از به کارگیری راهبردهای معیشتی، تعریف می‌شوند و می‌توانند در ابعاد مختلفی بروز یابند؛ از جمله افزایش درآمدهای نقدی، ارتقای سطح رفاه (نظیر بهبود عزت نفس، وضعیت سلامت، دسترسی به خدمات و تقویت احساس تعلق اجتماعی)، کاهش آسیب‌پذیری از طریق ارتقای تاب‌آوری و بهبود وضعیت دارایی‌ها،

رتبه‌بندی سکونتگاه‌های روستایی بر مبنای پیامدهای معیشتی گردشگری / که نورانی و همکاران

ارتقای امنیت غذایی (از رهگذر افزایش سرمایه مالی و توانایی تأمین نیازهای غذایی) و بهره‌برداری پایدارتر از منابع طبیعی (از طریق تضمین حقوق مالکیت و استفاده‌ی بهینه از منابع. از سوی دیگر، پیامدهای معیشتی به طور مستقیم بر سطح دارایی‌های معیشتی، اثرگذار بوده و موجب تغییرات پویا در وضعیت آن‌ها می‌شوند (Kollmair and Gamper, 2002: 9). این پیامدها، پایه و اساس توسعه‌ی پایدار در ابعاد محیط‌زیستی، اجتماعی و اقتصادی را شکل می‌دهند.

جدیدترین مطالعات انجام شده‌ی داخلی در ارتباط با موضوع معیشت پایدار و گردشگری به این شرح است: قاسمی و سمه‌جانی و همکارانش در سال ۲۰۲۳، در مقاله‌ی خود با عنوان «اثرات گردشگری روی سرمایه‌های معیشتی روستاهای گردشگری در نواحی روستایی رودسر، شمال ایران»، آهنگری و بابایی در سال ۱۴۰۳، در مقاله‌ی خود با عنوان «تحلیل چالش‌های دستیابی به معیشت پایدار روستاییان شهرستان مهاباد»، مزیدی و زینتی فخرآباد در سال ۱۴۰۲، در مقاله‌ی خود با عنوان «بررسی و تحلیل تأثیرات گردشگری روستایی بر معیشت پایدار روستاییان (مورد مطالعه: روستاهای وامان و کاشیدار، شهرستان آزادشهر)»، حجاریان در سال ۱۴۰۲، در مقاله‌ای با عنوان «اثرات گردشگری خلاق بر پایداری سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی منطقه‌ی ارسباران»، عینالی و همکاران در سال ۱۴۰۲، در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی چارچوب سرمایه‌های جامعه‌ی روستایی و نقش آن در توسعه‌ی گردشگری (مورد مطالعه: روستاهای هدف شهرستان ابهر)»، محمدی مهر و همکاران در سال ۱۴۰۱، در پژوهش خود با عنوان «ارزیابی سطوح معیشت پایدار جوامع روستایی (مورد مطالعه: منطقه‌ی گردشگری اورامانات)»، صفری علی اکبری در سال ۱۴۰۰، در پژوهشی با عنوان «بررسی نقش گردشگری در بهبود شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی (مورد مطالعه: روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاره)» و پروانه صفا و همکاران در سال ۱۴۰۰، در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی (مورد مطالعه: دهستان سراوان، شهرستان رشت)»، اثرات گردشگری روی سرمایه‌های معیشتی جوامع روستایی مورد مطالعه را بررسی نموده‌اند.

نتایج این مطالعات نشان می‌دهد که گردشگری، اثرات متفاوتی بر روی سرمایه‌های معیشتی داشته است؛ قدر مسلم، در این مطالعات، با توجه به منطقه‌ی مورد مطالعه، اثرات گردشگری نیز متفاوت بوده، به طوری که در مطالعه‌ی قاسمی و سمه‌جانی و همکاران (۲۰۲۳)، مزیدی و زینتی فخرآباد (۲۰۲۳) و حجاریان (۲۰۲۳)، اثرات گردشگری بر معیشت پایدار روستاییان، مطلوب ارزیابی شده است. محمدی مهر و همکاران (۲۰۲۲) نیز سطوح معیشت پایدار را در منطقه‌ی گردشگری اورامانات کردستان بررسی نموده و به این نتیجه دست پیدا کرده‌اند که سرمایه‌های فیزیکی، مالی و اجتماعی، بالاترین سطح سرمایه‌ها و سرمایه‌ی انسانی، پایین‌ترین سطح را دارند. در مقابل نیز، مطالعه‌ی پروانه صفا و همکاران (۲۰۲۵) نشان می‌دهد که گردشگری در سراوان نتوانسته نقش مؤثری در معیشت پایدار مردم محلی ایفا نماید.

با مرور منابع خارجی، مهمترین منابع مرتبط با موضوع این مقاله به شرحی است که در ادامه به آن اشاره می‌شود: «کیکنکو»^۱ و همکارانش در سال ۲۰۲۵، در مطالعه‌ی خود با عنوان «راهبردهای معیشت برای دستیابی به نتایج معیشت پایدار در میان جوامع نزدیک پارک‌های ملی در اوگاندا: مطالعه‌ای بر رویکردهای مرتبط با گردشگری و غیرمرتبط با گردشگری» به این نتیجه دست یافته‌اند که تمام فعالیت‌های گردشگری چه مرتبط و چه غیرمرتبط، بهبود وضعیت رفاه جوامع محلی را پیش‌بینی می‌کنند. «کیمبو»^۲ و همکاران در سال ۲۰۲۲، در پژوهش خود با عنوان «تنوع بخشی به معیشت از طریق گردشگری: هویت، رفاه و پتانسیل‌های موجود در جوامع ساحلی روستایی» به نقش گردشگری در تنوع بخشی به اقتصاد محلی اشاره نمودند. «رامانو»^۳ در سال ۲۰۲۲، در مقاله‌ای با عنوان «ماهیت و اثرات تسهیلات و فعالیت‌های توسعه‌ی گردشگری بر معیشت جوامع شهری موسینا»^۴ بیان می‌دارد که گردشگری مزایایی را برای مردم

1. Kiconco
2. Kimbu
3. Ramaano
4. Musina

محلی به دنبال نداشته است. «کوالری»^۱ در سال ۲۰۲۲، در پژوهش خود «سیستم‌سازی چارچوب متنوع‌سازی معیشت روستایی برای گردشگری کشاورزی مبتنی بر جامعه‌ی پایدار: رویکردی مشارکتی برای اطمینان از تاب‌آوری» بیان می‌دارند که گردشگری در متنوع‌سازی معیشت روستایی اثرگذار بوده است. «وِیسا»^۲ و «کومار»^۳ در سال ۲۰۲۱، در مقاله‌ی خود با عنوان «پتانسیل گردشگری قهوه در جهت توسعه‌ی روستایی در اتیوپی: رویکرد معیشت پایدار» بیان می‌دارند که گردشگری می‌تواند آن منطقه را به یک مقصد خاص گردشگری قهوه تبدیل نماید. «رینجا»^۴ و «سایلو»^۵ در سال ۲۰۲۱، در مقاله‌ای با عنوان «اکوتوریسم و فرصت‌های معیشتی روستایی در منطقه‌ی تپه‌های خاسی شرقی، مگالا یا» بیان می‌دارند که اکوتوریسم فرصت‌های معیشتی متنوعی را برای مردم محلی فراهم نموده است. «کودر»^۶ در سال ۲۰۲۱، در پژوهش خود با عنوان «گردشگری به عنوان مسیری برای تنوع معیشت روستایی (مطالعه‌ای در مورد روستای زیست‌محیطی موگنوری^۷ در منطقه‌ی ساوانا، غنا)» بیان می‌دارد که گردشگری در این منطقه منجر به خلق درآمد تمام‌وقت و جایگزینی برای ساکنان در فصل خشک، شده است. «عظمی»^۸ و «شانازی»^۹ در سال ۲۰۲۰، در مقاله‌ی خود با عنوان «گردشگری در تالاب‌ها و معیشت پایدار روستایی: موردی از ایران» به این نتیجه رسیدند که تالاب در پنج بُعد سرمایه‌ی معیشتی یعنی مالی، طبیعی، انسانی، فیزیکی و اجتماعی، تأثیر زیادی بر زندگی خانوارهای محلی داشته است. همچنین، رابطه‌ی مثبت و مهمی بین ارتقای سرمایه‌های معیشتی ناشی از تالاب و سطح معیشت خانوارها، شناسایی شده است. «بایرس»^{۱۰} و «راج»^{۱۱} در سال ۲۰۲۰، در پژوهش خود با عنوان «گردشگری به عنوان مسیری برای تنوع‌بخشی به معیشت: شواهدی از ذخایر زیست‌کره، اتیوپی» نتایج نشان می‌دهد که هر یک از مؤلفه‌های گردشگری، بر هر یک از پیامدهای معیشتی، تأثیرات متفاوتی داشته است و این اثرات به نفع شرکت‌های فعال در بخش گردشگری بوده است تا خانوارهای روستایی.

در کنار مقالات، برخی گزارش‌ها نیز به اهمیت معیشت پایدار اشاره نموده‌اند برای مثال گزارش برنامه محیط زیستی سازمان ملل متحد در سال ۲۰۲۵ با عنوان ارزیابی اکوسیستم برای معیشت پایدار در حوضه لاسانگ-مکونگ بیان می‌دارد که با وجود تنوع اکولوژیک بالا، طی سال‌های اخیر تحت فشار شدید جنگل‌زدایی، تغییرات پوشش زمین و کاهش منابع آب قرار گرفته است. مطالعات میدانی در کامبوج و چین نشان می‌دهد که این تغییرات موجب افت خدمات اکوسیستم و آسیب به معیشت‌های وابسته به منابع طبیعی شده است. نتایج بر ضرورت مدیریت یکپارچه اکوسیستم‌ها برای حفظ منابع و پایداری معیشت جوامع محلی تأکید دارند (United Nations Environment Programme, 2025: 10). یا در گزارش دیگری با عنوان حمایت از معیشت پایدار از طریق گردشگری حیات وحش که توسط بانک جهانی در سال ۲۰۱۸ منتشر شده است به نمونه‌های متعددی در کشورهای نامیبیا، اوگاندا، هند و کنیا اشاره کرده است و نتیجه می‌گیرد که اگر محصولات، خدمات و زنجیره‌های ارزش گردشگری به‌درستی بهینه‌سازی شوند تا گردشگران پول خود را در سطح محلی خرج کنند، منافع اقتصادی گردشگری حیات‌وحش می‌تواند بسیار گسترده باشد. از سوی دیگر مشارکت مردم در کسب نتایج مثبت این نوع گردشگری حایز اهمیت زیادی است (World Bank Group, 2018). همچنین اشلی و همکارانش در سال ۲۰۰۱ در گزارشی با عنوان «استراتژی‌های گردشگری برای محرومان: چگونه گردشگری را به نفع فقرا به‌کار بگیریم؛ مروری بر تجربیات در کشورهای آفریقای

1. Cavalleri
2. Woyesa
3. Kumar
4. Rynjah
5. Sailo
6. Kuuder
7. Mognori
8. Aazami
9. Shanazi
10. Bires
11. Raj

رتبه‌بندی سکونتگاه‌های روستایی بر مبنای پیامدهای معیشتی گردشگری / که نورانی و همکاران

جنوبی، نامیبیا، اوگاندا، سنت لوسیا، اکوادور و نپال» بیان می‌دارند که اجرای موفق این رویکرد نیازمند استراتژی‌های جامع، متنوع و بلندمدت است و نکات کلیدی برای توسعه معیشت جوامع محلی شامل اقدامات چندسطحی و متنوع؛ نقش نیروی محرک و ذی‌نفعان گسترده؛ اهمیت مکان و توسعه مقصد؛ ادغام محصولات محلی با بازارهای اصلی؛ قابلیت سودآوری و توسعه مهارت‌ها؛ توسعه شغل و درآمدزایی پایدار؛ مزایای غیرمالی و کاهش آسیب‌پذیری؛ سرمایه‌گذاری بلندمدت و مدیریت انتظارات، تأمین مالی خارجی هدفمند حایز اهمیت هستند (Ashley et al., 2001: 5).

به طور کلی، نتایج این مطالعات نشان می‌دهند که گردشگری به عنوان یک استراتژی جایگزین یا تکمیلی برای بهبود معیشت جوامع میزبان عمل کرده و اثرات مثبت و منفی متعددی دارد. برخی پژوهش‌ها به خلق فرصت‌های شغلی جدید و تنوع‌بخشی به معیشت محلی اشاره کرده‌اند، در حالی که برخی دیگر به توزیع نابرابر منافع و تضادهای ناشی از گردشگری پرداخته‌اند. نکته متمایز کننده این مقاله نسبت به مطالعات گذشته، بررسی و رتبه‌بندی وضعیت نتایج معیشتی حاصل از فعالیت‌های گردشگری در روستاهای هدف است، چه اینکه در مطالعات گذشته به طور مجزا این موضوع بررسی نشده است.

مواد و روش

روش پژوهش حاضر از نوع کاربردی و توصیفی-تحلیلی است. داده‌ها با ترکیبی از روش‌های اسنادی (کتابخانه‌ای) و میدانی (پرسشنامه محقق ساخته با بهره‌گیری از ابعاد و شاخص‌های استخراج‌شده از مطالعات پیشین مطابق با جدول ۲)، گردآوری شده است. ابزار اصلی جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه هدفمند با طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت بود که توسط محقق و با حضور در مناطق مطالعاتی، تکمیل گردید. همچنین برای تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده در این پژوهش از روش‌های AHP و ویکور^۱ استفاده شده است.

روایی پرسشنامه با استفاده از نظرات کارشناسان حوزه‌های برنامه‌ریزی و توسعه روستایی، مدیریت و توسعه گردشگری و پژوهشگران مرتبط با گردشگری و معیشت پایدار روستایی، تأیید شد. پایایی ابزار نیز مناسب بوده و آلفای کرونباخ برای متغیرهای معیشتی، برابر ۰/۸۷ گزارش شده است.

دهستان شهرآباد شامل ۱۳ روستای دارای سکنه با تعداد خانوار ۱۲۶۸ است که از این تعداد روستا ۷ روستای خمد، طارس، هرانده، بادرود، دهین، شهرآباد و جلیزچند شامل ۹۷۱ خانوار و ۲۷۱۸ نفر جمعیت و به دلیل گردشگرپذیر بودن به عنوان جامعه آماری پژوهش انتخاب شدند. حجم نمونه با استفاده از فرمول تصحیح‌شده کوکران، برابر با ۲۱۴ نفر تعیین شد و واحد تحلیل سرپرستان خانوار می‌باشد. نمونه‌گیری با ترکیب تصادفی ساده و نسبتی انجام شد تا توزیع نمونه در بین روستاها متناسب با اندازه جمعیت هر روستا باشد. توزیع پاسخ‌دهندگان در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۱: روستاهای منتخب برای تعیین حجم نمونه

آبادی	خانوار	جمعیت	مرد	زن	نمونه‌گیری نسبتی
خمد	۴۳	۹۷	۵۴	۴۳	۹
طارس	۱۱۶	۲۹۸	۱۵۱	۱۴۷	۲۶
هرانده	۱۴۸	۴۱۵	۲۰۵	۲۱۰	۳۳
بادرود	۸۰	۲۰۹	۱۰۷	۱۰۲	۱۸
دهین	۱۰۳	۳۰۳	۱۵۳	۱۵۰	۲۳
شهرآباد	۲۶۶	۸۲۲	۴۲۰	۴۰۲	۵۹
جلیزچند	۲۱۵	۵۷۴	۲۸۷	۲۸۷	۴۷
مجموع	۹۷۱	۲۷۱۸	۱۳۷۷	۱۳۴۱	۲۱۴

مأخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵

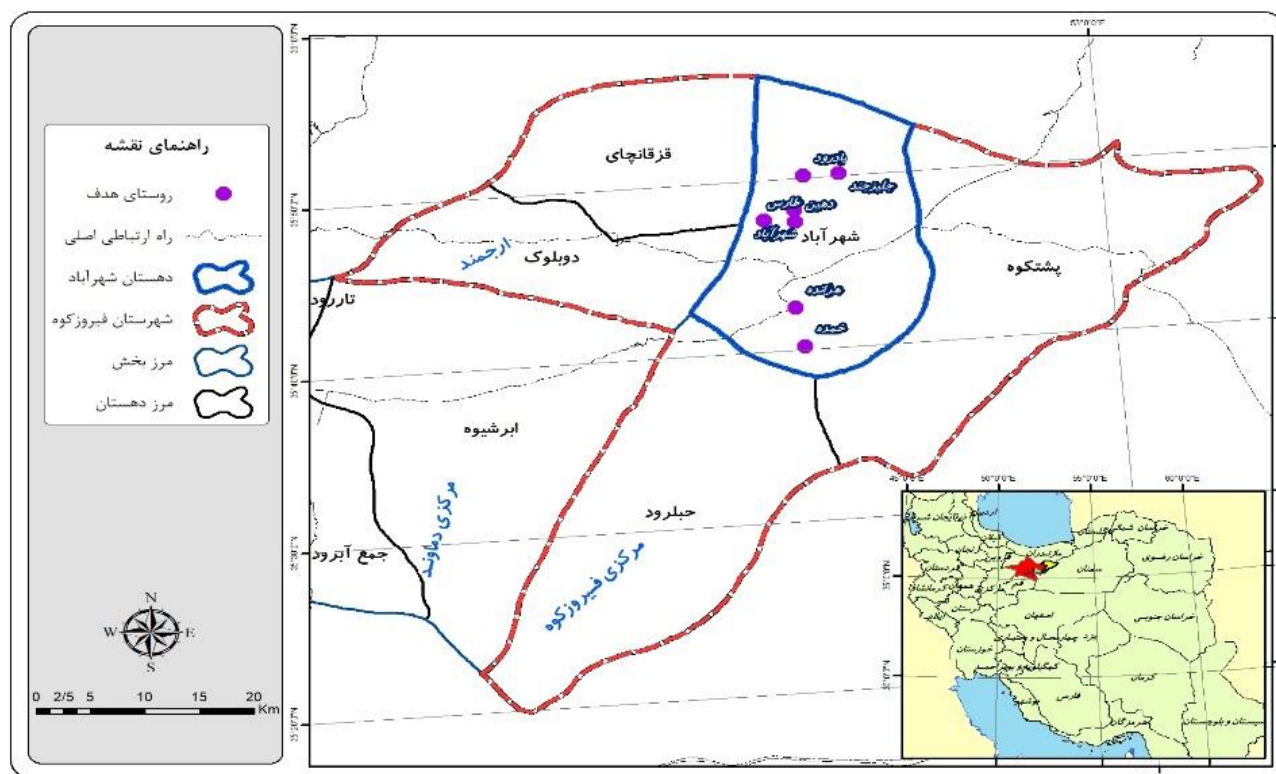
در جدول ۲ نیز ابعاد، شاخص‌ها و نماگرهای مورد استفاده، آورده شده است.

جدول ۲: ابعاد، شاخص‌ها و نماگرهای مربوط به نتایج معیشتی

بُعد	شاخص	نماگر	مأخذ
اقتصادی	اشتغال	متنوع و بیشتر شدن فرصت‌ها و انتخاب‌های شغلی خانواده، برابری در دسترسی به فرصت‌های شغلی ایجاد شده	DFID (1999), Choi and Sirakaya (2006), Chambers and Conway (1992), Cahn (2006), Ashley (2000), Aziz (1978), Scoones (1998), Chau (2021), Shen (2009), Sen (1997), Tosun (2000), Tao et al., (2010), Goodwin (1998, 2000), Mazidi & Zeinati Fakhrrabad(2023)
	درآمد و توزیع آن	افزایش و ثبات درآمد خانواده، درآمد برابر برای ساکنین، رضایت از درآمد	
	هزینه‌های زندگی	افزایش قیمت محصولات محلی (مانند مواد غذایی) افزایش قیمت خدمات محلی (مانند خدمات آموزشی)	
	توسعه‌ی امکانات و خدمات زیربنایی و روبنایی	بهبود شبکه‌ی معابر درون روستا، بهبود جاده‌های منتهی به روستا، بهبود سیستم روشنایی، بهبود کمیت و کیفیت منابع آب، احداث تسهیلات تفریحی برای ساکنین محلی	
اجتماعی	افزایش آگاهی	بهبود فرصت‌های آموزشی (مثل آموزش‌های حرفه‌ای و شغلی)، افزایش آگاهی ساکنان نسبت به اهمیت گردشگری، افزایش آگاهی ساکنان نسبت به اهمیت منابع طبیعی	
	همبستگی	ارتقاء انسجام جامعه‌ی محلی، کم شدن حس اعتماد مردم به یکدیگر	
	جمعیت	کاهش مهاجرت روستا- شهری	
	امنیت و رفاه اجتماعی	افزایش میزان جرم و جنایت، دزدی، دعوا و نزاع	
	فرهنگ و سنن	اثرگذاری منفی بر هنجارها و ارزش‌ها، از دست رفتن ارزش، سنن و آداب محلی	
محیط زیستی	عدالت	عدالت در توزیع منافع ناشی از گردشگری، افزایش نابرابری‌های اجتماعی، بهبود جایگاه زنان نسبت به قبل از توسعه‌ی گردشگری	
	منابع سرزمین	افزایش جذابیت چشم‌اندازها، تخریب پوشش گیاهی و آسیب به حیوانات، افت کیفیت منابع آب و انرژی، آسیب به اراضی زراعی، آسیب به باغ‌ها، کمبود منابع آب، کاهش سطح اراضی زراعی	
	الودگی	الودگی آب و خاک، افزایش حجم زباله	
	آگاهی	بهبود مدیریت زباله، توجه مدیران در راستای حفظ جاذبه‌های طبیعی روستا	
		توجه ساکنان محلی در حفظ محیط‌زیست روستا، بهبود آگاهی در مورد حفاظت از محیط‌زیست مردم محلی در نتیجه‌ی توسعه‌ی گردشگری، توجه مدیران در حفظ محیط‌زیست روستا، افزایش آگاهی برای مشارکت در مدیریت و اداره‌ی امور	
نهادی	مشارکت و همکاری	تشویق به مشارکت در امور توسط بزرگان و متولیان گردشگری، توانایی مشارکت در تصمیم‌گیری، همکاری مناسب بین گروه‌های فعال در مورد گردشگری، دسترسی برابر و عادلانه به قدرت، ارتباطات، عدالت و برابری	

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۴

محدوده‌ی مورد مطالعه‌ی این مقاله در شهرستان فیروزکوه قرار دارد. این شهرستان در شمال شرقی استان تهران واقع شده و طول و عرض جغرافیایی آن به ترتیب ۵۲:۴۶ و ۳۵:۲۸ است. شهرستان فیروزکوه از شمال و شرق با شهرستان سوادکوه در استان مازندران، از جنوب و جنوب شرق با شهرستان مهدی‌شهر در استان سمنان و از غرب با شهرستان دماوند، هم‌مرز است. این شهرستان در حال حاضر دارای دو شهر اصلی، یعنی فیروزکوه و ارجمند، می‌باشد. بخش مرکزی شهرستان فیروزکوه با دربرگیری ۷۷ درصد از مساحت کل، بزرگ‌ترین بخش شهرستان است و شامل مناطق مرکزی و شرقی از جمله دهستان پشتکوه، دهستان شهرآباد، دهستان حبله‌رود و شهر فیروزکوه، می‌شود. بخش ارجمند نیز حدود ۲۳ درصد از مساحت شهرستان را دربرگرفته و مناطق جنوبی و غربی شهرستان شامل دهستان قرقانچای، دهستان دوبلوک و شهر ارجمند است (Statistical Yearbook of Tehran Province, 2022: 70-81). دهستان شهرآباد شامل ۱۳ روستای دارای جمعیت است که از میان آن‌ها، ۷ روستای گردشگری‌پذیر، برای مطالعه انتخاب شده‌اند. موقعیت این روستاها در نقشه‌ی زیر نمایش داده شده است.

شکل ۱. موقعیت محدوده‌ی مورد مطالعه، منبع: نویسندگان (۲۰۲۵)

یافته‌های پژوهش

رتبه‌بندی نتایج معیشتی و روستاها با استفاده از روش ویکور

به منظور رتبه‌بندی روستاهای مورد بررسی، برای سنجش نتایج معیشتی حاصل از گردشگری، ابتدا ماتریس تصمیم‌گیری بر اساس داده‌های حاصل از پرسشنامه‌ها شامل ۴ بُعد (نتیجه اقتصادی، نتیجه اجتماعی، نتیجه محیط‌زیستی و نتیجه نهادی) در ۷ روستا، تشکیل گردید. در قسمت افقی، ماتریس معیارها و در قسمت عمودی، نام روستاها که همان گزینه‌های مدل هستند، وارد گردیدند که در ادامه، نتایج و خروجی‌های هر یک از مراحل این روش، آورده شده است.

۱- ماتریس تصمیم: در روش ویکور، ماتریس تصمیم به صورت یک ماتریس معیار-گزینه تعریف می‌شود که در آن معیارهای پژوهش در ستون‌ها و گزینه‌های مورد بررسی (روستاها) در سطرها قرار می‌گیرند. در صورتی که معیارها ماهیت کمی داشته باشند، مقادیر واقعی آن‌ها مستقیماً در ماتریس وارد می‌شود و در مورد معیارهای کیفی، از مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت استفاده می‌گردد. مقادیر نهایی ماتریس تصمیم در این پژوهش بر اساس میانگین نظرات پاسخگویان برای هر شاخص در هر روستا محاسبه شده و نتایج در جدول مربوط ارائه شده است.

جدول ۳: ماتریس تصمیم

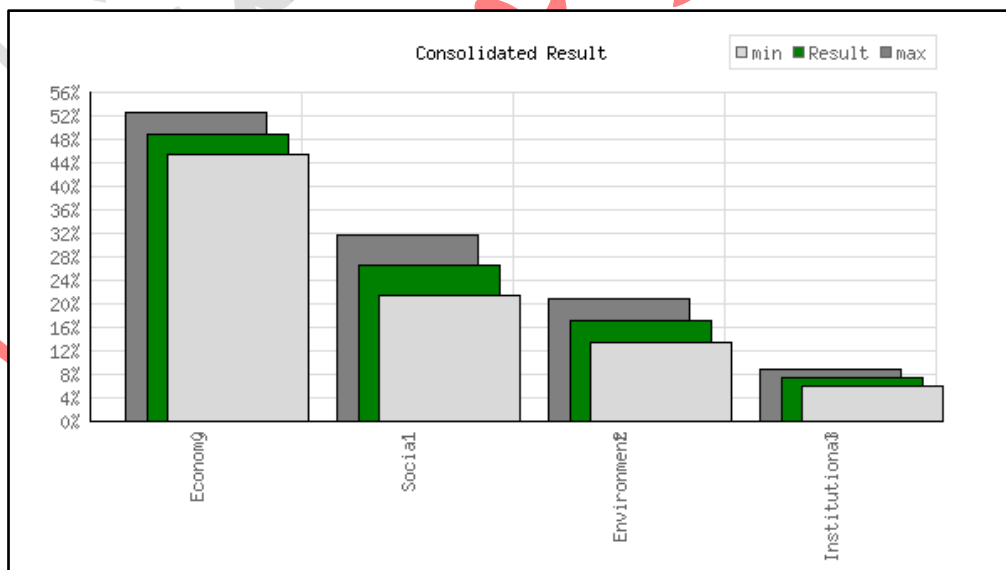
نام روستا	نتیجه اقتصادی	نتیجه اجتماعی	نتیجه محیط‌زیستی	نتیجه نهادی
طارس	۴/۴۳	۳/۱۳	۲/۸۶	۴/۲۵
خمده	۳/۳۳	۳/۳۹	۳/۵۲	۳/۷۵
هرانده	۳	۲/۶	۳/۱۴	۲/۹۵
شهرآباد	۲/۵	۲/۶۳	۳/۳۲	۲/۸۱

۳/۲۸	۳/۶۵	۳	۲/۸۵	جلیز جند
۳/۱۷	۳/۱	۲/۸۶	۳/۶۲	بادرود
۳/۸۷	۲/۰۶	۲/۷	۳/۵۴	دهین

۲- وزن شاخص‌ها: در گام بعدی، به منظور تعیین وزن نسبی شاخص‌ها، از روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) استفاده شد. به این منظور، پرسشنامه مقایسه‌های زوجی توسط ۱۵ نفر از متخصصان حوزه‌های گردشگری، گردشگری روستایی، برنامه‌ریزی روستایی و توسعه روستایی تکمیل گردید. داده‌های حاصل در نرم‌افزار Expert Choice وارد و مورد تحلیل قرار گرفت. مقایسه‌های زوجی معیارها بر اساس ساختار سلسله‌مراتبی تعریف شده انجام شد و وزن نهایی هر شاخص با استفاده از روش محاسبه بردار ویژه (Eigenvector) استخراج گردید و نتایج تحلیل به صورت خروجی‌های عددی و گرافیکی ارائه شد. نمودار وزن شاخص‌ها نشان می‌دهد که شاخص اقتصادی با وزن تقریبی ۰.۴۶ بیشترین اهمیت را در ارزیابی پیامدهای معیشتی گردشگری دارد. پس از آن، شاخص اجتماعی با وزن حدود ۰.۲۸ در رتبه دوم قرار می‌گیرد. شاخص‌های محیط‌زیستی و نهادی نیز به ترتیب با وزن‌های حدود ۰.۱۴ و ۰.۱۲ کمترین اهمیت نسبی را به خود اختصاص داده‌اند. جدول مربوط، وزن نهایی هر یک از شاخص‌ها را نشان می‌دهد. همچنین، نرخ ناسازگاری قضاوت‌ها (CR) در محدوده قابل قبول (۰/۰۵۶) قرار داشت که بیانگر اعتبار وزن‌های به دست آمده است.

جدول ۴: وزن شاخص‌ها

شاخص	نتیجه‌ی اقتصادی	نتیجه‌ی اجتماعی	نتیجه‌ی محیط‌زیستی	نتیجه‌ی نهادی
وزن	۰/۴۶۴	۰/۲۸۰	۰/۱۴۰	۰/۱۱۶

نمودار ۱. خروجی گرافیکی وزن شاخص‌های چهارگانه

۳- پیدا کردن بیشینه و کمینه هر شاخص: بیشترین و کمترین مقدار هر شاخص در میان گزینه‌ها شناسایی شد تا به عنوان مقادیر مرجع برای تعیین وضعیت ایده‌آل و ضداً ایده‌آل در فرآیند نرمال‌سازی و محاسبات بعدی روش ویکور مورد استفاده قرار گیرد.

جدول ۵: یافتن بیشینه و کمینه مقادیر

شاخص	بیشینه	کمینه
نتیجه‌ی اقتصادی	۴/۴۳ طارس	۲/۵۰ شهرآباد
نتیجه‌ی اجتماعی	۳/۳۹ خمده	۲/۶ هرانده

رتبه‌بندی سکونتگاه‌های روستایی بر مبنای پیامدهای معیشتی گردشگری / که نورانی و همکاران

نتیجه‌ی محیط‌زیستی	۳/۶۵ جلیز جند	۲/۰۶ دهین
نتیجه‌ی نهادی	۴/۲۵ طارس	۲/۸۱ شهرآباد

۴- نرمال‌سازی: در این مرحله، به منظور قابل مقایسه شدن مقادیر شاخص‌ها و حذف اثر مقیاس‌های متفاوت، داده‌های خام به مقادیر بدون بُعد در بازه صفر تا یک تبدیل شدند. از آنجا که تمامی شاخص‌ها ماهیت مثبت داشتند (به‌طوری که افزایش مقدار آن‌ها بیانگر وضعیت بهتر است)، از روش نرمال‌سازی خطی مبتنی بر مقادیر حداقل و حداکثر استفاده شد. در این روش، بهترین مقدار هر شاخص برابر یک و ضعیف‌ترین مقدار برابر صفر در نظر گرفته شد و سایر مقادیر به صورت نسبی بین این دو حد قرار گرفتند.

جدول ۶: ماتریس نرمال شده

شرح	نتیجه‌ی اقتصادی	نتیجه‌ی اجتماعی	نتیجه‌ی محیط‌زیستی	نتیجه‌ی نهادی
طارس	۱	۰/۶۷۱	۰/۵۰۳	۱
خمده	۰/۴۳۰	۱	۰/۹۱۸	۰/۶۵۳
هرانده	۰/۲۵۹	۰	۰/۶۷۹	۰/۰۹۷
شهرآباد	۰	۰/۰۳۸	۰/۷۹۲	۰
جلیز جند	۰/۱۸۱	۰/۵۰۶	۱	۰/۳۲۶
بادرود	۰/۵۸۰	۰/۳۲۹	۰/۶۵۴	۰/۲۵۰
دهین	۰/۵۳۹	۰/۱۲۷	۰	۰/۷۳۶

۵- محاسبه امتیاز S_i و R_i

در روش ویکور، شاخص S_i فاصله از بهترین حالت کلی (بهره‌وری جمعی) و شاخص R_i فاصله از بدترین حالت (پشیمانی) است که هر دو شاخص باید به حداقل برسند. در این روش مقدار S_i نشان‌دهنده فاصله کل گزینه از وضعیت ایده‌آل در تمام معیارهاست و هر قدر این مقدار کمتر باشد گزینه به عملکرد جمعی بهینه نزدیکتر است. در نتایج پژوهش بیشینه S_i برابر ۰/۸۸۰ و متعلق به روستای شهرآباد بوده که نشان‌دهنده عملکرد ضعیف‌تر آن نسبت به سایر روستاهاست. حداقل S_i برابر با ۰/۱۶۲ و متعلق به روستای طارس است، که بیانگر نزدیکترین عملکرد جمعی به راه‌حل ایده‌آل است.

به علاوه، شاخص R_i نمایانگر بدترین فاصله هر گزینه از ایده‌آل در بین معیارهاست به عبارت دیگر، عملکرد گزینه در ضعیف‌ترین معیار را نشان می‌دهد. کمترین مقدار R_i متعلق به طارس (۰/۰۹۳) است که نشان می‌دهد این روستا در هیچ یک از معیارها ضعف قابل توجهی ندارد و از نظر کاهش نقاط بحرانی، بهترین گزینه محسوب می‌شود.

جدول ۶: مقادیر بهره‌وری جمعی و پشیمانی

روستا	S (نزدیک به صفر بهتر است)	R (نزدیک به صفر بهتر است)
طارس	۰/۱۶۲	۰/۰۹۳
خمده	۰/۳۱۷	۰/۲۶۴
هرانده	۰/۷۷۴	۰/۳۴۴
شهرآباد	۰/۸۸۰	۰/۴۶۴
جلیز جند	۰/۵۹۶	۰/۳۸۰
بادرود	۰/۵۱۸	۰/۱۹۴
دهین	۰/۶۲۹	۰/۲۴۴

۶- محاسبه امتیاز نهایی Q_i و رتبه‌بندی نهایی (ضریب مصالحه $v=0.5$)

در این مرحله، امتیاز نهایی هر گزینه Q_i با استفاده از ضریب مصالحه $v=0.5$ محاسبه می‌شود. این ضریب نشان‌دهنده توازن کامل بین حداکثرسازی سود جمعی (تأکید بر S_i) و حداقل‌سازی پشیمانی فردی (تأکید بر R_i) است. نتایج محاسبه شده امتیازات Q_i برای روستاهای مورد مطالعه در جدول نهایی ارائه شده است.

جدول ۸: نتایج نهایی ارزیابی و رتبه‌بندی گزینه‌ها بر اساس شاخص Q_i

روستا	Q_i	رتبه نهایی
طارس	۰/۰۰۰	۱
خمده	۰/۳۳۸	۲
بادرود	۰/۳۸۴	۳
دهین	۰/۵۳۰	۴
جلیزچند	۰/۶۹۰	۵
هرانده	۰/۷۶۶	۶
شهرآباد	۱	۷

با محاسبه شاخص ویکور، نتایج نشان می‌دهد که روستای طارس با کمترین مقدار Q (۰/۰۰۰) بهترین گزینه است و رتبه اول را به دست آورده است. پس از آن، روستاهای خمده، بادرود، دهین، جلیزچند و هرانده قرار دارند و روستای شهرآباد با بیشترین مقدار Q (۱) پایین‌ترین رتبه را دارد. این ترتیب نشان‌دهنده عملکرد بهتر طارس در معیارهای مختلف مورد بررسی است.

پس از محاسبه نهایی امتیاز Q_i برای تمامی گزینه‌ها (روستاها) با استفاده از ضریب مصالحه $v=0.5$ نتایج برای اعتبارسنجی نهایی بر اساس دو شرط اساسی روش ویکور مورد ارزیابی قرار گرفتند. این شرایط تضمین می‌کنند که راه‌حل به دست آمده نه تنها بهترین سازش را بین معیارها فراهم می‌کند، بلکه یک راه‌حل قابل قبول نیز به شمار می‌آید.

شرط اول (تفاوت قابل توجه): این شرط بیان می‌کند که بهترین گزینه انتخابی نباید امتیاز خیلی بالایی داشته باشد، به عبارت دیگر، بهترین گزینه باید تا حدودی قابل تحمل باشد و فاصله زیادی با بهترین حالت ممکن (صفر) نداشته باشد. برای اطمینان از صحت رتبه‌بندی، تفاوت قابل توجه بین گزینه اول و دوم بررسی شد. بر اساس فرمول ویکور، حداقل تفاوت لازم برابر با $1/(J-1)$ بود که با توجه به تعداد ۷ روستا برابر ۰.۱۶۷ محاسبه شد. تفاوت واقعی Q بین روستای طارس (۰/۰۰۰) و خمده (۰/۳۳۹) برابر ۰/۳۳۹ بود، که بزرگ‌تر از حداقل مورد نیاز است. بنابراین گزینه اول به‌طور واضح و قابل توجهی بهتر از گزینه دوم است.

شرط دوم (پایداری تصمیم): این شرط بررسی می‌کند که گزینه اول از نظر شاخص‌های S یا R نیز بهترین باشد. روستای طارس کمترین مقادیر S (۰/۰۰۰) و R (۰/۰۹۳) را دارد، بنابراین این شرط نیز صادق است. با توجه به صادق بودن هر دو شرط، رتبه‌بندی نهایی معتبر و روستای طارس به عنوان گزینه برتر شناخته می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف ارزیابی پیامدهای گردشگری روستایی با بهره‌گیری از مدل ویکور در روستاهای گردشگری پذیر دهستان شهرآباد شهرستان فیروزکوه انجام شد. تمرکز اصلی تحقیق، سنجش میزان بهره‌مندی روستاها از پیامدهای معیشتی گردشگری و رتبه‌بندی آن‌ها بر اساس نتایج اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و نهادی بود.

رتبه‌بندی سکونتگاه‌های روستایی بر مبنای پیامدهای معیشتی گردشگری / که نورانی و همکاران

۱. رتبه‌بندی نهایی و تعیین بهترین راه‌حل: جدول نهایی رتبه‌بندی بر اساس کمترین مقدار Q_i نشان داد که روستای طارس با کسب امتیاز ۰/۰۰۰ به عنوان بهترین راه‌حل مصالحه‌گرانه در میان سکونتگاه‌های روستایی مورد مطالعه شناخته شد. این نتیجه بیانگر آن است که طارس در مجموع پیامدهای معیشتی گردشگری، بهترین توازن را میان نتایج (پیامدهای) اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و نهادی برقرار کرده و فاقد ضعف شدید در هیچ‌یک از ابعاد اصلی ارزیابی بوده است. در مقابل، روستای خمد به امتیاز ۰/۳۳۹ در رتبه دوم قرار گرفت. بررسی فاصله گزینه‌ها تا سطوح ایده‌آل و ضدایده‌آل نشان داد که اختلاف Q بین گزینه اول و دوم بیش از مقدار آستانه بوده و همچنین گزینه برتر در شاخص‌های S و R نیز عملکرد بهتری داشته است؛ بنابراین هر دو شرط برقرار بوده و رتبه‌بندی نهایی از قابلیت پذیرش و اعتبار تصمیم‌گیری برخوردار است.

۲. تفسیر تضاد بین شاخص‌های S_i و R_i : یکی از یافته‌های قابل توجه پژوهش، تفاوت معنادار در عملکرد نسبی روستاها میان شاخص‌های S_i و R_i است. شاخص S_i بیانگر فاصله کلی هر روستا از وضعیت ایده‌آل در مجموعه پیامدهای معیشتی گردشگری بوده و نشان می‌دهد که روستاهایی مانند خمد و بادرود، اگرچه در مجموع از سطح قابل‌قبولی از منافع گردشگری برخوردارند، اما در برخی ابعاد خاص با محدودیت مواجه هستند. در مقابل، شاخص R_i که بیشترین فاصله وزنی از وضعیت ایده‌آل را نشان می‌دهد، حاکی از آن است که برخی روستاها به دلیل ضعف جدی در یک یا چند شاخص کلیدی، با ریسک بالاتری در تحقق معیشت پایدار مواجه‌اند.

برتری روستای طارس در هر دو شاخص S_i و R_i نشان می‌دهد که این روستا نه تنها از نظر مجموع پیامدهای معیشتی ناشی از گردشگری وضعیت مطلوبی دارد، بلکه در کنترل بدترین عملکردها نیز موفق‌تر عمل کرده است. این موضوع تأیید می‌کند که دستیابی به عملکرد کلی مناسب لزوماً به معنای ایمنی در برابر ریسک‌های معیشتی نیست، اما در مورد طارس، این دو جنبه به صورت هم‌زمان محقق شده‌اند. در مقابل، روستاهایی مانند شهرآباد و هرانده، علی‌رغم برخورداری نسبی از برخی پیامدهای مثبت گردشگری، به دلیل ضعف در یک یا چند بعد کلیدی، مقادیر بالاتری از R_i و در نتیجه رتبه پایین‌تری در Q_i به دست آورده‌اند.

۳. اهمیت وزن‌دهی مصالحه $v=0.5$: انتخاب مقدار $v=0.5$ در این پژوهش، بیانگر رویکردی متعادل در وزن‌دهی به دو هدف اصلی روش ویکور، یعنی حداقل‌سازی فاصله کلی از وضعیت ایده‌آل (شاخص S) و حداقل‌سازی بیشترین نارضایتی یا ضعف بحرانی (شاخص R) است. در این چارچوب، روستای طارس به دلیل عملکرد مناسب در هر دو شاخص توانست کمترین مقدار Q_i را به خود اختصاص دهد و به عنوان گزینه برتر معرفی شود. این نتیجه نشان می‌دهد که در ارزیابی پیامدهای معیشتی گردشگری، کنترل نقاط ضعف بحرانی به اندازه افزایش منافع کلی اهمیت دارد.

در خصوص روستاهای جلیزجند و دهین نیز مشاهده می‌شود که مقادیر متوسط شاخص‌های S و R موجب قرارگیری آن‌ها در میانه جدول رتبه‌بندی شده است. این وضعیت بیانگر تعادل نسبی در بهره‌مندی از پیامدهای معیشتی گردشگری است، اما در عین حال نشان می‌دهد که این روستاها در مقایسه با گزینه برتر، کارایی کمتری در تبدیل ظرفیت‌های گردشگری به نتایج پایدار معیشتی داشته‌اند. این امر می‌تواند ناشی از محدودیت زیرساخت‌های گردشگری، ضعف تنوع فعالیت‌های اقتصادی و مشارکت محدود جامعه محلی در زنجیره ارزش گردشگری باشد. در مقابل، روستای شهرآباد با بالاترین مقدار Q_i در انتهای رتبه‌بندی قرار گرفته است. این مقدار بیانگر فاصله قابل توجه آن از راه‌حل ایده‌آل بوده و با مقادیر نسبتاً بالای شاخص‌های S و R نیز همخوانی دارد. به بیان دیگر، تجمع ضعف‌ها در چندین بعد پیامدهای معیشتی گردشگری سبب شده است که این روستا نتواند جایگاه مناسبی در رتبه‌بندی نهایی کسب کند. این یافته نشان می‌دهد که شهرآباد بیش از سایر روستاها نیازمند مداخلات هدفمند سیاست‌گذاران در زمینه بهبود زیرساخت‌های گردشگری، تقویت نهادهای محلی و توانمندسازی معیشتی جامعه روستایی است.

جمع‌بندی تحلیل شاخص‌های سه‌گانه ویکور نشان می‌دهد که روستاهایی که عملکرد متوازن‌تر در معیارها داشته‌اند، رتبه‌های بهتری کسب کرده‌اند. این مسئله اهمیت توازن عملکردی را در تحلیل معیشت گردشگری برجسته می‌کند. در این چارچوب، حتی اگر یک

روستا در یک معیار عملکرد بسیار مطلوبی داشته باشد، اما در سایر معیارها با ضعف جدی مواجه باشد، رتبه مناسبی کسب نخواهد کرد. این نکته یکی از فلسفه‌های اساسی در مدل ویکور است که رویکرد میانگین وزنی و بیشینه فاصله را هم‌زمان در نظر می‌گیرد تا انتخاب نهایی واقع‌بینانه‌تر و نزدیک‌تر به شرایط واقعی باشد.

مقایسه نتایج این تحقیق با پژوهش‌های پیشین نیز مؤید اعتبار یافته‌ها است. همسویی نتایج با مطالعات داخلی همچون قاسمی و سمه‌جانی و همکاران (2023)، مزیدی و زینتی فخرآباد (2022) و حجاریان (2023) که اثرات مثبت گردشگری بر معیشت پایدار روستایی را گزارش کرده‌اند، قابل توجه است. همچنین، همخوانی با نتایج محمدی مهر و همکاران (2022) در برجستگی سرمایه‌های فیزیکی، مالی و اجتماعی، مشهود بود. در سوی مقابل، نتایج تحقیق پروانه‌صفا و همکاران (2020) در خصوص ناکامی گردشگری در سراوان، مشابه با وضعیت روستاهای کم‌برخوردار در مطالعه‌ی حاضر است که بیان می‌کند، وجود گردشگری به تنهایی کافی نبوده و شرایط نهادی و مدیریتی، اهمیت اساسی دارد. از منظر بین‌المللی، نتایج این تحقیق با یافته‌های کیکنکو و همکاران (2025)، کاوالری (2022) و کودر (2021) که بر تنوع معیشتی و اشتغال‌زایی ناشی از گردشگری تأکید دارند هم‌راستا بود، در حالی که هشدارهای رمانو (2022) و بایرس و راج (2020) درباره‌ی توزیع نابرابر منافع گردشگری نیز، در این مطالعه مصداق یافت.

نتایج حاصل از مدل ویکور در ارزیابی پیامدهای معیشتی گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی دهستان شهرآباد نشان داد که عملکرد روستاها در معیارهای مورد مطالعه یکسان نبوده و برخی سکونتگاه‌ها توانسته‌اند وضعیت پایدارتری در ایجاد فرصت‌های معیشتی مرتبط با گردشگری ارائه دهند. یافته‌ها حاکی از آن است که روستای طارس با کسب کمترین مقادیر شاخص‌های S ، R و Q بهترین گزینه در میان روستاهای مورد مطالعه است و بیشترین نزدیکی را به راه‌حل ایده‌آل دارد. برتری این روستا بیانگر آن است که وجود جاذبه‌های گردشگری به ویژه داشتن زیرساخت‌های مناسب از قبیل آب و هوای خنک در تابستان، چشمه آب معدنی، جاده مناسب، گنبد گبری، وجود امامزاده احمد و محمد و فاصله نسبتاً نزدیک به شهر فیروزکوه این روستا جایگاه نخست را در رتبه‌بندی نهایی کسب کند. روستاهای خمده، بادرود، دهین و جلیزجند نیز در رتبه‌های دوم تا پنجم قرار گرفتند و نشان دادند که در برخی شاخص‌ها از ظرفیت‌های قابل توجهی برخوردارند؛ اما وجود چندین فاصله عملکردی در معیارهای کلیدی سبب شده است نتوانند جایگاه طارس را از نظر پایداری معیشت گردشگری به چالش بکشند. در مقابل، روستای شهرآباد ضعیف‌ترین وضعیت را از نظر پیامدهای معیشتی ناشی از گردشگری به خود اختصاص داده است.

در یک نگاه کلی، تحلیل ویکور نشان داد که معیارهای معیشتی مرتبط با گردشگری باید به صورت یکپارچه و نه تک‌بعدی مورد توجه قرار گیرند. روستاهایی که عملکرد متعادل‌تر و هماهنگ‌تری در معیارها داشتند، رتبه‌های بهتری کسب کردند؛ در حالی که وجود ضعف شدید در یک یا چند معیار می‌تواند اثر منفی قابل توجهی بر رتبه نهایی داشته باشد. حتی اگر روستا در سایر معیارها عملکرد خوبی ارائه دهد. این موضوع نقش رویکردهای چندمعیاره را در برنامه‌ریزی توسعه روستایی برجسته می‌کند.

این پژوهش با هدف رتبه‌بندی پیامدهای معیشتی گردشگری در روستاهای دهستان شهرآباد انجام شد و برخی محدودیت‌ها به طور طبیعی با ماهیت و دامنه‌ی مطالعه، مرتبط هستند. اول اینکه، جمعیت نمونه محدود به ساکنان هفت روستا بود و اطلاعات مبتنی بر پرسشنامه‌های محلی گردآوری شد؛ این امر می‌تواند موجب شود که برخی از ابعاد محلی یا تغییرات زمانی کوتاه‌مدت، کمتر مشاهده شوند. دوم اینکه، شاخص‌های انتخاب شده مبتنی بر داده‌های کمی و کیفیتی موجود و نظر کارشناسان حوزه‌ی گردشگری و توسعه‌ی روستایی بود و امکان دارد شاخص‌های دیگری نیز برای سنجش پیامدهای معیشتی گردشگری وجود داشته باشند که در این مطالعه لحاظ نشده‌اند. سوم اینکه، نتایج به دلیل ماهیت موردی تحقیق، عمدتاً قابل تعمیم به سایر مناطق نیست، اما می‌تواند به عنوان نمونه‌ای کاربردی برای سیاست‌گذاری و تحلیل مقایسه‌ای در مناطق مشابه، مورد استفاده قرار گیرد. با این وجود، این محدودیت‌ها باعث کاهش اعتبار پژوهش

رتبه‌بندی سکونتگاه‌های روستایی بر مبنای پیامدهای معیشتی گردشگری / که نورانی و همکاران

نمی‌شوند، بلکه افق‌های پژوهشی برای تحقیقات آینده و تکمیل دانش موجود در زمینه‌ی اثرات گردشگری بر معیشت روستایی را مشخص می‌کنند.

با توجه به محدودیت‌ها و نتایج این پژوهش، مطالعات آتی می‌توانند به شناسایی و تحلیل دقیق‌تر اثرات گردشگری بر معیشت روستایی بپردازند. بدین منظور پیشنهاد می‌شود که بررسی‌ها در بازه‌ی زمانی طولانی‌تر انجام شود تا روندهای بلندمدت شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و نهادی، شناسایی شود و اثرات پایدار گردشگری به صورت دقیق‌تر تعیین گردد. همچنین، تحلیل نقش تعاملات نهادی و سطح مشارکت جامعه‌ی محلی در بهره‌برداری از فرصت‌های گردشگری، می‌تواند زمینه‌ساز سیاست‌گذاری مؤثر باشد. علاوه بر این، ترویج و گسترش تنوع‌بخشی به معیشت روستاها با توجه به قابلیت‌ها و پتانسیل‌های موجود در جهت ارتقاء تاب‌آوری خانوارها می‌تواند به کاهش آسیب‌پذیری و پایدار معیشت مردم محلی کمک نماید.

بیانیه استفاده از هوش مصنوعی

نویسندگان اعلام می‌دارند که در فرایند نگارش مقاله از هیچ هوش مصنوعی استفاده نکرده‌اند.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی ندارد.

سه‌م نویسندگان در پژوهش

سه‌م نویسندگان در این پژوهش برابر است.

تضاد منافع

ندارد.

References

- Aazami, M., & Shanazi, K. (2020). Tourism wetlands and rural sustainable livelihood: The case from Iran. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 30, June 2020. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2020.100284>.
- Ahangari, S., & Babaei, M. H. (2024). Analysis of challenges in achieving sustainable livelihoods of rural households in Mahabad County. *Extension and Rural Development Research*, 2(2), 130–147. [In Persian] <https://doi.org/10.30470/jrdes.2024.2028923.1037>.
- Alcantara, R C D (2024). Making tourism livelihoods sustainable: An assessment of community livelihood assets as impacted by the COVID-19 pandemic. *International Conference on Responsible Tourism and Hospitality (ICRTH)*. DOI 10.1088/1755-1315/1366/1/012001
- Allison, EH & Horemans, B. (2006). Putting the principles of the sustainable livelihoods approach into fisheries development policy and practice. *Marine Policy* 30(6): 757–766. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2006.02.001>
- Ashley, C. (2000). *The Impacts of Tourism on Rural Livelihoods: Namibia's Experience*, Overseas Development Institute, Portland House, and Stag Place, London. SW1E 5DP.
- Ashley, C., Roe, D., & Goodwin, H. (2001). *Pro-Poor Tourism Strategies: Making Tourism Work for The Poor, A review of experience*. The Russell Press, Nottingham, NG6 0BT. Pro-Poor Tourism Report No. 1.
- Aziz, S. (1978). *Rural development: Learning from China*. London: Macmillan.

- Bires, Z. & Raj, S. (2020). Tourism as a pathway to livelihood diversification: Evidence from biosphere reserves, Ethiopia. *Tourism Management*.
<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104159>.
- Cahn, M (2006), *Sustainable Rural Livelihoods, Micro Enterprise and Culture in he pacific islands: case stuy from saoma*. Massey University, Palmerston North, NewZealand.
- Cavalleri, S.A. E., Tanwattana, P., & Grünbühel, C.M. (2022). Systemizing a rural livelihood diversification framework for sustainable community-based agritourism: A participatory approach to ensure resilience. This article was submitted to Land, Livelihoods and Food Security, a section of the journal *Frontiers in Sustainable Food Systems*.
<https://doi: 10.3389/fsufs.2022.993892>.
- Chambers, R., & Conway, G. R. (1992). *Sustainable rural livelihoods: Practical concepts for the 21st century*. (No. IDS Discussion Paper 296). Brighton: IDS.
- Chau, T.M. (2021). Sustainable Livelihoods Associated with Tourism in The Cam Mountain Tourist Area an Giang Province, Vietnam. *European Journal of Social Sciences Studies*. 6, (4).
<https://doi: 10.46827/ejsss.v6i4.1093>.
- Choi, H. S. C., & Sirakaya, E. (2006). Sustainability indicators for managing community tourism. *Tourism Management*, 27(6), 1274-1289.
<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2005.05.018>.
- DFID. (1999). *Sustainable livelihoods guidance sheets*. London, UK: DFID.
- Einali, J., Beygdeli, A., Rabit, A., & Bouyini, M. T. (2023). Assessing the framework of rural community capitals and its role in tourism development (Case study: Tourist villages of Abhar County). *Regional Planning*, 12(46), 127–143. [In Persian].
<https://dorl.net/dor/20,1001.1.22516735.1401.12.46.9.9>.
- Firouzkooch County Cultural Heritage, Tourism and Handicrafts Department (2025). Internal report of the Firouzkooch County Tourism Department. [In Persian].
- Gartner, C., & Cukier, J. (2012). Is tourism employment a sufficient mechanism for poverty reduction? A case study from nkhatu bay, Malawi. *Current Issues in Tourism*, 15(6), 545–562.
<https://doi.org/10.1080/13683500.2011.629719>.
- Ghasemi Vasmejani, A., Afrakhteh, H., Azizpour, F., & Rezaee, N. (2023). Tourism Impact on Livelihood Assets of Tourism Villages (Case Study: Rural Areas of Rudsar, North of Iran). *Journal of Sustainable Rural Development*, 7(1), 17-30.
<https://doi.org/10.22034/jsrd.2023.177080>.
- Gibbins, M & Cilliers, J. (2023). ECD centres as change catalysts in sustainable rural livelihood development: Griekwastad, South Africa, as case study, *Environment, Development and Sustainability: A Multidisciplinary Approach to the Theory and Practice of Sustainable Development*, Springer, vol. 25(8), pages 8857-8875, August.
<https://doi: 10.1007/s10668-022-02333-3>.
- Goodwin, H. (1998). Sustainable tourism and poverty elimination. Retrieved 5 July, 2007, from <http://www.haroldgoodwin.info/resources/dfidpaper.pdf>
- Goodwin, H. (2000). Pro-poor tourism: Opportunities for sustainable local development.
https://www.researchgate.net/publication/288846758_Propoor_tourism_Opportunities_for_sustainable_local_development.
- Hahury, H. D., Saptanno, F., Batkunda, L., Louhenapessy, F. H., & Oppier, H. (2023). Tourism Development and Impacts of Local Livelihood Transition on The Highlands of Mount Nona, Ambon Island. *International Journal of Professional Business Review*, 8(1), e01255.
<https://doi.org/10.26668/businessreview/2023.v8i1.1255>
- Hajarian, A. (2023). Effects of creative tourism on the sustainability of livelihood capitals of rural households in Arasbaran Region. *Rural Space and Sustainable Development*, 4(2), 22–36. [In Persian].
<https://doi.org/10.22077/vssd.2023.5664.1133>

- Hajian, N., & Ghasemi, M. (2022). Strategies for diversifying economic activities of rural areas exposed to drought (Case study: Chenaran County). *Rural Space and Sustainable Development*, 3(2), 25–43. [In Persian]
<https://doi.org/10.22077/vssd.2022.4972.1072>
- Hojat Shamami, S., Afrakhteh, H., & Riahi, V. (2023). Livelihood foundations and villagers' perceptions regarding e-tourism (Case study: Rural areas of Rudbar County). *Village and Sustainable Spatial Development*, 4(1), 63–83. [In Persian]
<https://doi.org/10.22077/vssd.2023.6031.1164>
- Javan, F., Hasanvand, A., & Arefnejad, M. (2024). Identifying the most influential and affected factors in rural tourism development towards a sustainable economy. *Economic Geography Research*, 5(15), 84–98. [In Persian]
<https://doi.org/10.30470/jegr.2024.2022661.1143>
- Kiconco, M.; Alinda, K.; Mwebaza, S.; Ssemata, R. (2025). Livelihood strategies for achieving sustainable livelihood outcomes among communities near national parks in Uganda: a study of tourism-related and non-tourism-related approaches. Published by emerald publishing in tourism critiques: practice and theory
<https://doi.org/10.1108/trc-09-2024-0052>
- Kimbu, A. N., Booyens, I., & Winchenbach, A. (2022). Livelihood Diversification Through Tourism: Identity, Well-being, and Potential in Rural Coastal Communities. *Tourism Review International*, 26, Number 1, 2022, Pages: 25-40 (16).
<https://doi.org/10.3727/154427221X16245632411854>
- Kollmair, M and. Gamper, S. (2002). **THE SUSTAINABLE LIVELIHOODS APPROACH**. *Input Paper for the Integrated Training Course of NCCR North-South Aeschiried, Switzerland* (9. - 20. September 2002).
- Kuuder, C.-J.W. (2021). Tourism as a Pathway to Rural Livelihood Diversification: A Study of Mognori Ecovillage in the Savannah Region of Ghana. *Ghana J. Dev. Stud.* 2021, 18, Pages: 49–71.
[DOI:10.4314/gjds.v18i1.3](https://doi.org/10.4314/gjds.v18i1.3)
- Lasso Aldi Herindra, D. H. (2018). Are tourism livelihoods sustainable? Tourism development and economic transformation on Komodo Island, Indonesia. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 23(5), 473–485.
<https://doi.org/10.1080/10941665.2018.1467939>
- Liu, Y., Dupre, K., Wang, Y., & Jin, X. (2025). Progress in tourism research on sustainable livelihoods: A broader perspective. *Tourism and Hospitality Research*, 0(0). 1-17.
<https://doi.org/10.1177/14673584251379329>
- Mazidi, H., & Zeinati Fakhrabad, H. (2023). Analyzing the impacts of rural tourism on sustainable rural livelihoods (Case study: Vamenan and Kashidar Villages, Azadshahr County). *Tourism and Leisure*, 8(15), 1–20. [In Persian]
<https://doi.org/10.22133/tlj.2023.392322.1089>
- Mohammadi-Mehr, S., Karimi, S., & Hosseini, S. M. (2022). Assessing sustainable livelihood levels of rural communities (Case study: Uramanat Tourism Region). *Rural Studies*, 13(2), 334–345. [In Persian]
<https://doi.org/10.22059/jrur.2022.333541.1695>
- Muresan, I., Oroian, C., Harun, R., Arion, F., Porutiu, A., Chiciudean, G., et al. (2016). Local residents' attitude toward sustainable rural tourism development. *Sustainability*, 8 (1), 100.
<https://doi.org/10.3390/su8010100>
- Natarajan N, Newsham A, Rigg J, et al. (2022). A sustainable livelihoods framework for the 21st century. *World Development*, 155: 105898.
<https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2022.105898>
- Orooji, H., Alizadeh, M., Abiane, V., & Safavi, S. R. (2018). [Explaining and presenting an evaluation model of rural tourism economy in Iran](#). *Geographical Space Planning*, 8(29), 107–132. [In Persian]

- Parvaneh-Safa, R., Yasouri, M., & Hesam, M. (2021). Investigating the impact of tourism on sustainable rural livelihoods (Case study: Saravan Rural District, Rasht County). *Rural Research and Planning*, 10(3), 1–19. [In Persian] <https://doi.org/10.22067/JRRP.V10I3.85201>
- Ramaano, A. I. (2022). Nature and Impacts of Tourism Development Facilities and Activities on the Livelihoods of Communities in Musina Municipality. *Tourism Planning & Development*. 20, (2023), Issue 4. <https://doi.org/10.1080/21568316.2022.2115124>. Pages: 696-720.
- Rynjah, M.R., and Sailo, G. L. (2021). Ecotourism and Rural Livelihood Opportunities in East Khasi Hills District, Meghalaya. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research*. <https://doi.org/10.36713/epra6958>.
- Safari Aliakbari, M. (2021). Investigating the role of tourism in improving social capital indicators in rural settlements (Tourist villages of Paveh County). *Geography and Regional Planning*, 12(1), 123–135. [In Persian] <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2021.141773>
- Scoones, I. (1998). Sustainable rural livelihoods: A framework for analysis (No. IDS Working Paper 72). Brighton: IDS. https://www.researchgate.net/publication/270588972_Sustainable_Rural_Livelihoods_A_Framework_for_Analysis_IDS_Working_Paper_72
- Sen, A. K. (1997). Editorial: Human capital and human capability. *World Development*, 25(12), 1959 -1961.
- Shen, F. (2009). *Tourism and sustainable livelihoods approach: application within the Chinese context*, a thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy at Lincoln University.
- Shen, F; Hughey, KFD & Simmons DG. (2008). Connecting the sustainable livelihoods approach and tourism: a review of the literature. *Journal of Hospitality and Tourism Management* 15(1): 19–31. <https://doi.org/10.1375/jhtm.15.1.19>
- Shiri, A., & Jafari, M. (2023). Examining the conditions and ranking of units located in Lorestan industrial towns using the VIKOR method. *Systems Engineering and Productivity*, 3(2), 33–60. [In Persian] [10.22034/msb.2023.709550](https://doi.org/10.22034/msb.2023.709550)
- Shokati Amghani, M., Sarani, V., & Savari, M. (2025). Developing strategies for rural tourism development in Khuzestan Province. *Economic Geography Research*, 6(19), 54–70. [In Persian] <https://doi.org/10.30470/jegr.2024.2030864.1181>
- Statistical centre of iran (2021). *Statistical Yearbook of Tehran Province. Chapter 1: Land and Climate*. [In Persian].
- Statistical centre of iran (2021). *Statistical Yearbook of Tehran Province. Chapter 3: Population*. [In Persian].
- Tao, T. C. H., & Wall, G. (2009a). A Livelihood Approach to Sustainability. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 14(2), 137–152. <https://doi.org/10.1080/10941660902847187>
- Tao, T. C. H., & Wall, G. (2009b). Tourism as a sustainable livelihood strategy. *Tourism Management* 30(1): 90–98. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.03.009>.
- Tao, TCH, Wall G, Wismer S. (2010). Culture and sustainable livelihood. *Journal of Human Ecology*. 2010; 29 (1):2-6. https://www.researchgate.net/publication/321207443_Culture_and_Sustainable_Livelihoods
- Tosun, C. (2000). Limits to community participation in the tourism development, process in developing countries. *Tourism Management* 21, 613-633. https://www.researchgate.net/publication/223375184_Limits_to_Community_Participation_in_the_Tourism_Development_Process_in_Developing_Countries.
- United Nations (2021). *World Social Report 2021: Reconsidering Rural Development*. https://digitallibrary.un.org/record/3926941/files/World-Social-Report-2021_web_FINAL.pdf
- United Nations Environment Programme (2025). *Ecosystem Assessment for Sustainable Livelihoods in the Lancang-Mekong Basin*. Nairobi.

رتبه‌بندی سکونتگاه‌های روستایی بر مبنای پیامدهای معیشتی گردشگری / که نورانی و همکاران

<https://wedocs.unep.org/20.500.11822/47903>

Veisi, F., & Nikkhah, C. (2018). Analyzing the role of tourism in livelihood and livelihood sustainability of rural households (Case study: Oraman District, Sarvabad County). *Geography and Planning*, 22(66), 329–348. [In Persian]

World Bank Group (2018). *Supporting Sustainable Livelihoods through Wildlife Tourism*. World Bank Group publication.

World Tourism Organization (UNWTO). (2017). *UNWTO tourism highlights: 2017 edition*. World Tourism Organization (UNWTO). <https://doi.org/10.18111/9789284419029>.

Woyesa, Ta. & Kumar, S. (2021). Potential of coffee tourism for rural development in Ethiopia: a sustainable livelihood approach. January 2021, *Environment Development and Sustainability* 23(6).

<https://doi:10.1007/s10668-020-00610-7>.

Wu, M.-Y., & Pearce, P. L. (2014). Host tourism aspirations as a point of departure for the sustainable livelihoods approach. *Journal of Sustainable Tourism*, 22 (3), 440–460.

<https://doi.org/10.1080/09669582.2013.839689>.

u, Yi-Yen., Wang, Hisao- Lini., & Yu- Feng (2010), Urban ecotourism: defining and assesing dimensions using fuzzy number construction. *Tourism Management*, 31 (6): 739-743.

[doi.: 10.1016/j.tourman.2009.07.014](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2009.07.014)